

MI AZ „ÚJ PERSPEKTÍVA” LÉNYEGE?

SZABADOS ÁDÁM

Az újszövetségi teológiában az elmúlt évszázadban a Jézus személyéről és az evangéliumok hagyományrétegeiről kialakult viták jelentették a fő izgalmat. A huszadik század végére ez megváltozott, és hirtelen újra Pál teológiája került a középpontba. Néhány jelentős teológus ugyanis új paradigmát javasolt Pál megértéséhez, mely a teológiai szakzsargonban az „Új Perspektíva” (ÚP) nevet kapta. Megpróbálom ebben a bejegyzésben összefoglalni az ÚP lényegét.

A hagyományos protestáns megközelítés szerint Pál azért szállt szembe kora júdaizmusával, mert a zsidóság saját igazsága alapján kereste Isten előtt a megigazulást. Pál azt hirdette, hogy saját igazságunk alapján soha nem igazulhatunk meg Isten előtt, Krisztus rajtunk kívül álló igazságára van szükségünk, melyet Isten ingyen tulajdonít nekünk, ha a hitünket Krisztusba vetjük. Luthertől Bultmannig ez volt az elfogadott protestáns álláspont.

Az ÚP ezt a konszenzust rúgta föl. Az ÚP elsősorban nem Pál tanítását, hanem a júdaizmus hagyományos értékelését vizsgálta felül. Az intertestamentális irodalmat (vagy ahogy manapság nevezik: a Második Templom irodalmát) tanulmányozva néhány teológus arra a következtetésre jutott, hogy a korabeli júdaizmus nem tanította a cselekedetek általi megigazulást. Szerintük inkább arról van szó, hogy Luther saját korának katolicizmusát vetítette az első századi júdaizmusba, ezért látszott Luther harca annyira hasonlónak Pál küzdelméhez. Ha viszont a júdaizmus valóban a kegyelemre alapozta az üdvösséget, ahogy az ÚP látja, akkor Pál megigazulástana nem a hagyományos lutheri értelemben áll szemben a júdaizmus felfogásával. És itt válik kinek-kinek izgalmassá vagy ijesztővé a dolog!

Az ÚP kezdetét E. P. Sanders 1977-ben megjelent *Paul and Palestinian Judaism* (Pál és a palesztinai júdaizmus) c. vaskos monográfiájától datálják. Sanders vitába szállt a júdaizmus hagyományos értelmezésével, és azt állította, hogy az első századi palesztinai júdaizmus ugyanúgy a kegyelemre támaszkodott, mint az apostol. A júdaizmus rendszere Sanders szerint a „szövetségi nomizmus” kifejezéssel írható le. A kifejezés azt jelenti, hogy a szövetségbe *kerülés* Isten kegyelmi választásán nyugszik, és *minden* zsidó automatikusan élvezi ennek áldásait, a szövetségben *maradás* azonban azon múlik, hogy az illető zsidó ne kövessen el olyan súlyos törvényszegést, amely őt a szövetség keretei közül kizárná. A cselekedetek Sanders szerint az első századi júdaizmusban nem jelentették az üdvösség kiérdemlését, azok pusztán a szövetségben maradás feltételei voltak. A cselekedetek közé tartozott az áldozatok bemutatása is (Kr. u. 70-ig), mely rendezte a törvényszegés következményeit. A probléma a zsidókkal Pál szerint nem az volt, hogy a cselekedeteikkel akarták volna megvásárolni az üdvösségüket, hanem az, hogy nem hittek Jézusban. Vagyis a júdaizmussal a fő gond Jézus megjelenése után egyszerűen az, hogy a júdaizmus nem a kereszténység.

Az ÚP névadója *James Dunn* anglikán teológus volt, aki először gondolta tovább Sanders téziseit. Dunn bizonyítottan látta a tételt, hogy a júdaizmus nem cselekedetek általi igazságot hirdetett, de nem tartotta elégségesnek azt, ahogy Sanders Pál teológiáját értelmezte. Dunn úgy gondolta, hogy amikor Pál a Galata és a Római levélben a megigazulásról tanított, Isten népének új határaitól igyekezte meggyőzni hallgatóságát. Míg korábban Isten népét a „törvény cselekedetei” védték, az új határ Jézus eljövételével a Messiásba vetett hit lett. A „törvény cselekedetei” kifejezés Dunn szerint azokat az identitás-képző szokásokat foglalta össze, melyek a zsidókat megkülönböztették a népektől: elsősorban a körülmetélést, a szombat megtartását és az étkezési tilalmakat. Krisztus eljövételével a megigazulás (Dunn szótárában ez az Isten népéhez tartozás szinonimája) már nem a „törvény cselekedetei”, hanem a Krisztusba vetett hit alapján van. A páli megigazulástan középpontjában tehát alapvetően nem az egyén Isten előtti igazzá válása, hanem az Isten Izráéléhez való tartozás áll. A megigazulás elsősorban nem szoteriológiai (üdvösségtannal kapcsolatos), hanem ekkleziológiai (egyházattal kapcsolatos) kategória.

James Dunn mellett az ÚP másik nagy formálója *N. T. Wright*, aki szintén magáévá tette a júdaizmussal összefüggő sandersi tételeket. Wright egyetért Dunnal abban, hogy „a törvény cselekedetei” kifejezés a zsidók identitás-képző szokásaira utal, nem a lutheri értelemben vett cselekedetek általi megigazulásra, de néhány további szemponttal is bővíti az új nézőpontot. Wright szerint az egész páli teológiát meghatározza az a háttérben meghúzódó alapvetés, hogy Izráél még mindig a száműzetés ítélete alatt áll, és Krisztus evangéliuma és a pogányok befogadása ennek a száműzetésnek a végét jelenti. Wright szerint nem a mi hitünk, sokkal inkább a Messiás hűsége a páli üdvösségtan kulcsa. A görög *πίστις Ἰησοῦ* kifejezést ennek megfelelően általában a „Jézus hűsége” szó párral adja vissza, amivel Dunn érdekes módon nem ért egyet. Wright emellett megkérdőjelezi az imputáció (tulajdonítás) hagyományosan a páli megigazulástan leírására alkalmazott képét, komoly vitát kavart az evangéliumi világban. Wright szerint a bíró a bíróságon nem adhatja saját igazságát az elítéltnak, mintha az igazság valami tárgy, anyag vagy gáz lenne, amit csak úgy tovább lehet adni. A megigazítás ettől még ingyen van, és Krisztus által, pusztán a tulajdonítás képe tükröz inkább skolasztikus mint páli kategóriákat. Wright szerint.

Az ÚP az elmúlt két évtizedben sok követőre lelt. A júdaizmus és Pál teológiájának újszerű értelmezése sokak számára vonzó, mert az egész témakör friss átgondolására készült. Az ÚP fogadtatása összességében mégsem mondható egyértelműen kedvezőnek sem német sem angolszász teológiai körökben. Lassan könyvtárnyi irodalom született, melyben mind a Második Templom júdaizmusát mind Pál teológiáját újabb és újabb vizsgálatnak vetik alá, komoly figyelmet szentelve Sanders, Dunn, Wright és más ÚP teológusok érveinek. A legjelentősebb válaszok közé tartoznak Thomas Schreiner és Stephen Westerholm könyvei és tanulmányai, a D. A. Carson, Peter O'Brian és Mark A. Seifrid által szerkesztett kétkötetes antológia (*Justification and Variegated Nomism*), valamint Friedrich Avemarie, Simon

Gathercole, Mark A. Seifrid, Frank Thielman és Peter Stuhlmacher monográfiái. Külön meg kell említeni John Piper *The Future of Justification: A Response to N. T. Wright* c. könyvét, mely minden korábbi válasznál jobban tudatosította evangéliumi keresztényekben az ÚP jelenlétét. Ezen írások exegetikai minősége azt bizonyítja, hogy nem régi tantételek védelméről van pusztán szó.

Az idén novemberben (N. T. Wright és Thomas Schreiner között) megrendezett disputa egyrészt az ÚP által kavart vita kiszélesedését jelzi, másrészt – optimista forgatókönyvek szerint – a két perspektíva közötti közeledést mutatja. Jelenleg nehéz lenne megjósolni, hogy az ÚP képes lesz-e megrengetni a protestantizmus teológiai bástyáját, vagy inkább korábbi ígéretesnek tűnő elméletekhez hasonlóan szép lassan elhal-e majd. Az első forgatókönyv megvalósulására pillanatnyilag kevesebb esélyt látok. Ha az utóbbi következik be, az ÚP akkor sem múlik el nyomtalanul. A vita már most hozzájárult ahhoz, hogy újszövetségi teológusok a Pálról alkotott képüket finomítsák, néhány ponton korrigálják, és ami talán a legfontosabb: számos lényegi kérdésben friss érvekkel megerősítsék.